

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou ve vydavatelství *Economia*, a. s. Praha

© federální ministerstvo financí

Adresa redakce: Vinohradská 49,
120 74 Praha 2

Telefon: 253 018 nebo 2110, linka 361

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Federal Ministry of Finance in Cooperation with Czechoslovak State Bank in Publishing House *Economia*, Prague

© Federal Ministry of Finance

Editor's Office: Vinohradská 49,
120 74 Prague 2, CSFR

Editor in Chief: Ivan Kočárník

OBSAH

- E. ŠÍP: Ceny spotřebitelského trhu — úvahy a předpovědi 497
J. ZÁHORKA: K problémům regulace trhu zemědělských výrobků 506
M. KOHOUTEK: Tendence ve vývoji úsporových vkladů obyvatelstva v letech 1990—1991 511
J. KINKOR: Veřejný dluh a budoucí generace 521

Finance a úvěr v zahraničí

- J. OWENS: Zdaňování místních stupňů státní správy — 2. část 527
T. J. RIHA: Teoretické a praktické perspektivy změn v rozpočtovém systému Austrálie 539

Informace 547

Uprostřed čísla:

Frederic S. MISHKIN: **Ekonómie peněz, bankovníctví a finančních trhů** (na pokračování — 14. část) ss. 425—444

Všechny bibliografické údaje včetně údajů o autorských právech jsou uvedeny u prvního pokračování v č. 1/91 tohoto časopisu.

Publikováno po dohodě s College, sekci vyd. HarperCollins Publishers

CONTENTS

- E. ŠÍP: Consumer Prices — Reflections and Forecasts 497
J. ZÁHORKA: Problems of Regulation of Agriculture Market 506
M. KOHOUTEK: Tendencies in the Development of Savings Deposits of Households in 1990 and 1991 511
J. KINKOR: Public Debt and Future Generations 521

Finance and Credit Abroad

- J. OWENS: Local Government Taxation — 2nd Part 527
T. J. RIHA: Theoretical and Practical Perspectives of Changes in the Budgetary System of the Australian Federation 539

Information 547

In the middle of this issue:

Frederic S. MISHKIN: **The Economics of Money, Banking, and Financial Markets** (To Be Continued — Part XIV) pp. 425—444

You can find all bibliographical data including particulars on copyright in part I of the series in No 1/91 of this journal.

Published by arrangement with College, a division of HarperCollins Publishers.

K problémům regulace trhu zemědělských výrobků

Jan ZÁHORKA*

Přístupy federálních orgánů k regulaci zemědělského trhu vycházejí z usnesení vlády ČSFR č. 689 z 11. října 1990, o konkretizaci ekonomické reformy v agrárně-potravinářském komplexu. Vláda tehdy v návaznosti na „Scénář ekonomické reformy“ (usnesení vlády ČSFR č. 572/1990) a na usnesení vlády o postupu zajištění ekonomické reformy č. 590/1990 vzala na vědomí navržený postup v zemědělství a uložila:

- vyčlenit do fondu cenových garancí ze státního rozpočtu federace na rok 1991 částku 7,7 mld. Kčs a zabezpečit rezervu 1,5 mld. Kčs,
- vyhlásit garantované nákupní ceny pro státní intervenční nákupy u potravinářské pšenice, žita, mléka, jatečným býků a jalovic,
- zpracovat návrh na zřízení Fondu tržní regulace.

Vláda v tehdy předloženém materiálu vzala na vědomí zaměření zákona o úpravě vlastnických vztahů k půdě a dalších legislativních opatřeních na úseku vlastnických vztahů v zemědělství, způsob provádění státních zásahů na liberalizovaném trhu zemědělských výrobků a potravin, zaměření subvenční politiky, daňové soustavy a řešení rizikovosti zemědělské výroby, jakož i obnovy samosprávných organizací.

Principy regulace zemědělského trhu

K rozhodnutí o nezbytnosti státních zásahů na zemědělském trhu vedlo posouzení specifík a postavení zemědělství v ekonomice, zkušenosti z období po centrální nápravě spotřebitelských cen potravin od 9. 7. 1991 a zkušenosti z vyspělých i reformujících se států.

U zemědělských výrobků byla od 1. ledna 1991 uplatněna plná liberalizace cen placených výrobčům. Pouze u hlavních druhů krmného obilí byly ke zbrzdění prvního inflačního nárazu uplatněny dočasně — do nové sklizně — maximální ceny na úrovni cen ze sklizně roku 1990. Jednalo se o obilí vyrobené v nákladových poměrech roku 1990 a nebyl proto žádný ekonomický důvod pro růst jeho cen a vyvolání růstu cen živočišných výrobků prostřednictvím zvyšování nákladů na krmiva.

* Ing. Jan Záhorka, pracovník FMF

Příspěvek byl předán redakci 7. 10. 1991.

Dále bylo rozhodnuto, že stát bude ovlivňovat ceny zemědělských produktů tak, aby byly přijatelné pro větší část zemědělských výrobců, a to nepřímo, pomocí intervenčních nákupů nebo prodejů. Předpokládalo se, že po cenové liberalizaci dojde k růstu spotřebitelských cen potravin, který spolu s růstem nákladů na pořízení dalších životních potřeb vyvolá pokles spotřebitelské poptávky a značný převis nabídky zemědělských výrobků. Převis nabídky by potom znemožňoval, aby ceny placené zemědělcům byly přizpůsobeny růstu cen výrobních prostředků a zemědělských potřeb. Tento předpoklad se plně potvrdil.

Protože zemědělci se nemohou — především pro dlouhý výrobní cyklus — přizpůsobit změně poptávky ihned, bylo uloženo zpracovat návrh na zřízení Fondu tržní regulace, který by zmírnil důsledky prudkého poklesu poptávky na důchodovou pozici výrobců, ovšem při zachování nezbytného ekonomického tlaku na strukturální změny.

Fond tržní regulace měl při vyšší nabídce než poptávce, kdy tržní ceny vybraných základních zemědělských produktů poklesnou pod úroveň cen garantovaných, zahájit státní intervenční nákupy. Tyto výrobky měl Fond nakupovat, skladovat, případně vyvázet, tedy nedávat na vnitřní trh tak dlouho, až se nabídka s poptávkou vyrovnají a tržní ceny dosáhnou úrovně cen garantovaných. V opačném případě, kdy by se projevila vyšší poptávka než nabídka a rychle by rostly spotřebitelské i výrobní ceny, by Fond zásoby uvolnil a ovlivnil tak pohyb cen směrem dolů k cenám garantovaným.

Byl tedy přijat systém regulace zemědělského trhu, který má nejbliže k principům uplatňovaným v Evropských společenstvích. Tento systém se však omezil jen na nejzákladnější výrobky a na co nejjednodušší formu.

Východiskem byly zkušenosti Evropských společenství s jednotným ovlivňováním zemědělského trhu ve všech členských zemích. Fond tržní regulace byl koncipován jako federální. V tomto duchu byl připraven návrh zákona o Fondu i návrh jeho organizačního řádu již na podzim roku 1990 tak, aby mohly být intervenční nákupy, případně prodeje zahájeny postupně v 1. pololetí roku 1991.

Rozdíly v regulačních opatřeních v České republice a ve Slovenské republice a jejich důsledky

K praktické realizaci Federálního fondu tržní regulace však nedošlo pro nesouhlas orgánů Slovenské republiky, kde podle usnesení vlády Slovenské republiky vznikl samostatný Fond tržní regulace, který byl později uzákoněn. Ministerstvo zemědělství České republiky se tomuto stavu přizpůsobilo a vytvořilo provizorium, které zabezpečovalo státní zásahy na zemědělském trhu. Potřebné prostředky byly vyčleněny z rozpočtů České republiky a Slovenské republiky a základní zásada jednotného ovlivňování zemědělského trhu v ČSFR byla opuštěna.

V lednu t. r. se ještě podařilo uplatnit jednotné, i když nesystémové opatření, které mělo pouze na velmi krátkou dobu zmírnit prvý nárůst cen základních mléčných výrobků. Z finančních prostředků určených na regulaci zemědělského trhu se dotoval 1 litr konzumního mléka dodávaného z mlékáren do obchodů a každý litr mléka zpracovaný na sušenou dětskou výživu částkou 1,20 Kčs/l.

Od 1. února však ministerstvo zemědělství České republiky rozšířilo uvedenou dotaci na každý litr mléka nakoupeného mlékárnou. Protože ve Slovenské republice takové opatření ještě neplatilo, byly české a moravské mlékárny ve výhodě a pronikaly snadno s dotovanými cenami svých výrobků na slovenský trh. Ministerstvu zemědělství a výživy Slovenské republiky tedy nezbývalo než stejnou dotaci na veškeré nakupova-

né mléko zavést také. Byl tedy dotován nákup suroviny jako v dobách centrálního plánovaného hospodářství, a to dokonce více, než činil příspěvek k nákupním cenám pro zemědělce ve 2. pololetí 1990. V zájmu objektivit je třeba uvést, že ve 2. čtvrtletí t. r. byly s ohledem na tenčící se vyčleněné finanční prostředky dotace kráceny na 50 % nakupovaného mléka. Kromě toho byly mlékárnám poskytovány dotace za ztrátu při vývozu přebytků másla, sušeného a kondenzovaného mléka a některých druhů sýrů.

Rozdílný přístup k ovlivňování zemědělského trhu v České republice a Slovenské republice se projevil i v rozdílném vývoji průměrných cen mléka placených zemědělcům (viz *tabulka č. 1*).

Tabulka č. 1 Mléko kravské I. a II. jakost

v Kčs/litr

	průměr 1989	měsíce roku 1991							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
ČR	4,82	4,48	4,74	4,96	4,90	4,63	4,61	4,59	4,54
SR	4,63	5,64	5,68	5,52	5,46	5,07	4,69	4,43	3,88

Spolu s rozdílnými pravidly regulace v republikách se na vývoji cen samozřejmě podílela i různá míra převisu poptávky. Nicméně mlékárenskými výrobky nedostatečně zásobné obchody svědčí spíše o tom, že systém regulace hrál významnou roli.

O jednu čtvrtinu vyšší lednová cena placená zemědělcům za 1 litr mléka ve Slovenské republice byla výsledkem směrnic ministerstva zemědělství a výživy Slovenské republiky, které podmínilo dotaci na 1 litr konzumního mléka prodávaného z mlékárny tím, že mlékárny vyplatí zemědělcům nejméně 5,40, 5,60 a 5,80 Kčs/litr nakoupeného mléka v I. jakostní třídě podle určených oblastí. Za každý haléř vyplacený zemědělcům nad tyto minimální ceny obdržela dokonce mlékárna dotaci zvýšenou o stejnou částku. V České republice takové pravidlo neplatilo. Vyšší ceny ve Slovenské republice než v České republice se pak udržely až do konce června, i když v loňském roce byly nižší.

Pokles cen, který začal v květnu, byl vyvolán omezením dotací na každý litr nakupovaného mléka v I. jakostní třídě nejdříve na 50 % a později na 40 %. Výrazné snížení cen placených zemědělcům především ve Slovenské republice nastalo v srpnu vlivem zrušení dotací na surovinu, ale především zpřísněním jakostních kritérií při nákupu mléka. V České republice se podíl I. jakostní třídy mléka v červenci snížil ve srovnání s 1. pololetím z 90,3 % na 78,4 %. Ve Slovenské republice byl rozdíl propastný z cca 75 % na 47 % a tomu odpovídalo i výrazné snížení ceny mléka.

Rozdílům v cenách placených zemědělcům u mléka, hovězího dobytka, ale patrně i dalších produktů odpovídal i rozdílný hospodářský výsledek. Například ztráta u zemědělských družstev, která je v 1. pololetí obvyklá, byla však za letošní první půlrok ve srovnání se stejným obdobím minulého roku ve Slovenské republice zhruba třiapůlkrát a v České republice dokonce jedenáctkrát vyšší.

Rozdílům v cenách placených zemědělcům odpovídají i rozdíly ve spotřebitelských cenách (viz *tabulka č. 2*).

Různé přístupy k regulaci trhu se projeví i v rozdílné důchodové pozici mlékáren. V České republice dosáhly mlékárny za první pololetí téměř dvakrát větší zisk než ve stejném období roku 1990, ve Slovenské republice skončily mlékárny ve srovnání s průměrným ziskem, dosaženým ve stejném období minulého roku, hlubokou ztrátou.

Rozdílný vývoj v obou republikách lze dokumentovat i u cen placených zemědělcům za jatečný skot (viz *tabulka č. 3*).

Tabulka č. 2

	1990	měsíce roku 1991							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
plnotučné mléko konzumní [Kčs/litr]									
ČR	3,10	6,16	6,47	6,18	6,11	6,10	6,08	6,07	6,11
SR	3,10	6,24	6,28	6,25	6,24	6,24	6,24	6,28	6,27
máslo čerstvé [Kčs/kg]									
ČR	40,—	82,44	73,56	66,52	64,96	63,56	62,72	62,44	63,12
SR	40,—	90,40	85,28	70,92	69,16	71,20	67,76	68,80	68,84

poznámka: propočteno z cenových indexů

Tabulka č. 3 Býci, jalovice, krávy, telata, průměr v živém

v Kčs/kg

	1990 XII.	měsíce roku 1991							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
ČR	28,44	22,32	22,18	22,66	21,69	22,02	20,90	18,70	18,06
SR	29,27	26,76	28,39	26,98	26,99	25,68	21,83	20,75	20,60

Ačkoliv masokombináty ve Slovenské republice platily zemědělcům vyšší ceny než v České republice, prodávalo se vlivem vyšších dotací ve Slovenské republice — použitých od března — zejména zadní hovězí maso levněji než v České republice (viz *tabulka č. 4*).

Tabulka č. 4

v Kčs/kg

	1990	měsíce roku 1991							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
hovězí přední s kosti									
ČR	17,—	41,21	36,69	33,61	31,43	28,92	27,56	26,59	25,94
SR	17,—	38,23	38,57	31,98	28,90	28,27	29,61	29,92	29,48
hovězí zadní bez kosti									
ČR	46,—	87,77	73,46	64,49	60,40	56,72	53,64	52,81	51,75
SR	46,—	90,30	78,61	57,04	46,69	46,23	49,77	50,19	49,77

poznámka: propočet z cenových indexů

Opatření směřující k zastavení tendencí k vytváření republikových konkurenčních trhů

Z výše uvedených údajů vyplývá, že rozdílné přístupy k regulaci zemědělského trhu v České republice a Slovenské republice vedly k následujícím důsledkům:

— výplatě v průměru vyšších cen zemědělcům za dodané mléko do mlékáren ve Slovenské republice, i když v minulosti byly především vlivem nižší tučnosti mléka a horší jakostní skladby v této republice průměrné ceny mléka nižší,

— vyšším spotřebitelským cenám základních mlékárenských výrobků ve Slovenské republice, které však zřejmě nestačily absorbovat vyšší ceny placené zemědělcům za mléko; slovenské mlékárny na rozdíl od svých vysoce ziskových kolegů v českých zemích skončily v prvním pololetí hlubokou ztrátou,

— rozdílnému vztahu mezi vývojem cen placených zemědělcům za jatečný dobytek a vývojem spotřebitelských cen v České republice a Slovenské republice,

— výrazně odlišné intenzitě v propadu zisku zemědělských družstev za 1. pololetí t. r.

Z dosavadních zkušeností rovněž vyplývá, že pozdější sblížení nebo i sjednocení regulačních pravidel v obou republikách vede jen k pomalému sblížení tendencí v cenovém vývoji — respektive: rozdíly v cenových hladinách vyvolané především výrazně rozdílnými regulačními pravidly z počátku letošního roku se snižují jen pomalu.

V dosavadním vývoji v roce 1991 tedy nepochybně docházelo k vytváření dvou konkurenčních trhů potravin. Nešlo však o konkurenci přirozenou, vyvolanou tržním prostředím mezi jednotlivými výrobci, ale především rozdílnými zásahy centra v ČR i SR.

Abyste zabránilo dalšímu vytváření konkurenčních trhů, dohodli se zástupci všech tří vlád na pracovním jednání v Židlochovicích dne 29. 6. 1991 o jednotné regulaci trhu zemědělských výrobků v celé ČSFR. Současně bylo dohodnuto, že do souladu s regulačními pravidly bude uvedena i dotační politika tak, aby nepůsobila proti nim. Jednotně by se měla realizovat i ochrana před dováženými výrobky za ceny dotované v zahraničí.

K zabezpečení této jednotnosti a s přihlédnutím ke klesajícím prostředkům na nákup zemědělských přebytků z rozpočtů České republiky a Slovenské republiky, kdy přede žněmi nezbyly již prostředky na přebytky obilí, projednala vláda ČSFR návrh na zřízení Federálního fondu tržní regulace. Fond byl vybaven pro nákup přebytků potravinářské pšenice, žita a mlékárenských výrobků částkou 3,4 mld. Kčs k úhradě nákladů na skladování a ztrát při vývozu a byly zapůjčeny finanční prostředky na nákup obilí.

Fond byl uzákoněn zákonným opatřením předsednictva Federálního shromáždění č. 340/1991 Sb., které bylo potvrzeno Federálním shromážděním 2. října 1991. K řízení postupu v jednotné regulaci trhu byla při Federálním fondu zřízena rada Fondu složená ze zástupců zainteresovaných orgánů republik i federace, zástupců výrobců i spotřebitelů.

Základní podmínky pro jednotnou regulaci trhu v celé ČSFR byly tedy vytvořeny. Jak se jich podaří využít, záleží především na racionální práci rady Fondu a odpovědném přístupu jednotlivých členů.

SUMMARY

Problems of Regulation of Agriculture Market

The article describes original principles of unified regulation of agriculture products' market in 1991 connected with implementation of economic reform in agrocomplex. Their core was establishing of Federal fund of market regulation for intervention to prices of basic agricultural products. However practical realization of Federal fund wasn't occurred, there were established special funds in Czech and Slovak republics and approaches to regulation of agriculture market in both republics started to differ all the time more. Author proves it by different prices of milk, butter and meat and also by different economic results of foodstuff industry and agriculture in both republics.

Solution is in establishing of Federal fund of market regulation during summer of 1991 and application of unified rules for regulation on the whole agricultural market in ČSFR.